

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1940.

Första kammaren.

Nr 10.

Tisdagen den 8 oktober.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Justerades protokollet för den 2 innevarande månad.

Anmälades och godkändes första särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 32, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

Upplästes en till kammaren inkommen skrivelse, så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Sedan jag av Stockholms stadsfullmäktige den 1 innevarande oktober valts till borgarråd, en befattning med vilken riksdagsmannauppsdrag enligt min mening icke kan förenas, får jag härmed vördsamt anhålla om kammarens medgivande att bliva befriad från ledamotskapet av kammaren.

Stockholm den 8 oktober 1940.

Ivar Öman.

Kammaren godkände det hinder, som herr Öman åberopat till stöd för sin avsägelse av riksdagsmannaskapet, och biföll ansökningen samt beslöt därom avlåta skrivelse till Konungen, varefter ett i sådant avseende uppsatt skrivelseförslag upplästes och godkändes.

Föredrogs och hänvisades till tredje särskilda utskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 42, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1—3 §§ förordningen den 9 maj 1924 (nr 118) med vissa bestämmelser angående handel med brännved och annat virke i löst mått.

Föredrogs herr *Lindhagens* anhållan att få till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena framställa spörsmål angående Sveriges framträdande såsom en andlig stormakt med världsfredens problem i hela dess vidd m. m.

Herr talmannen hemställde, huruvida kammaren medgäve, att ifrågavarande spörsmål finge framställas; och förklarade herr talmannen sig finna denna fråga vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Thulin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller herr Lindhagens ifrågavarande anhållan att få till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena framställa vissa spörsmål, röstar

Ja;

Anhållan att få framställa interpellation om Sveriges framträdande med världsfredens problem m. m. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles icke nämnda anhållan.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Lindhagen* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 12;

Nej — 22.

Därjämte hade 11 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid föredragning av första särskilda utskottets memorial nr 5, angående ersättning till kansli- och vaktpersonalen hos första särskilda utskottet, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första särskilda utskottets utlåtanden nr 6 och 7 samt andra särskilda utskottets utlåtande nr 30.

Justerades protokollsutdrag för denna dag.

*Ang. vägrat
framställande
av inter-
pellation.*

Herr *Lindhagen* erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Jag vill erinra hurusom för närvarande parlamentarismen och dess idéer icke äro mycket värda på grund av världskriget och dess barbaris efterverkningar överallt och i alla förhållanden. Man får därför överhuvud taget icke ens tala om några andliga värden. Påminnelser om det nu snart nedtrampade andliga värde, nämligen fredens idé och förutsättningar, allt sådant avvisas. I går då jag stod i begrepp att väcka den interpellation, varom nyss röstats, blev jag av en socialdemokrat, herr Thulin, grundligt utskälld för detta uppsåt, då han erfor mitt förhåvande. Han hade ingen aning om inlagans innehåll. Interpellationer fingo ej väckas, de borde avslås, sade han. I dag ropade han ensam nej till talmannens proposition. Och så segrade Thulin ehuru denna gång symptomatiskt mot en avsevärd minoritet.

Man måste väl dock respektera interpellationsrätten såsom en sedan flydda tider tillämpad konstitutionell praxis, innebärande att kammaren i regel tillåter var och en av sina medlemmar att interpellationsvis få framföra ett ärende, vilket kan ge anledning till att ett statsråd kommer hit och svarar. Denna praxis har iakttagits noga i flydda tider, utom naturligtvis om interpellationen ansågs vara alldeles på tok, såsom om interpellanten ville ta ner månen eller något sådant. Numera har emellertid denna praxis ändrats under den reaktionära

Ang. vägrat framställande av interpellation. (Forts.)

utveckling även inom demokratien, som försiggått som en följd av kriget, och det förakt för de andliga värdena, som sammanhänger därmed.

Särskilt när det gällt någon interpellation, som har berört fredens idé, har den ringa högern på Stockholmsbänken rusat fram, hört noga på och ropat nej. Det skedde inte denna gång, vilket jag tackar den för. Men nu var det i stället en ensam socialdemokrat, som stod för denna ytterligare klappjakt på yttrandefriheten, måhända dock efter något colloqvium, som iaktogs däruppe.

Herr talman, jag har velat påminna om interpellationsrättens gamla traditioner och förnuftiga tillämpning.

Herr **Thulin**: Herr talman! Jag vill endast framhålla, att jag har mycket stor respekt för de andliga värdena, men knappast för de andliga värden, som herr Lindhagen företräder.

Herr **Lindhagen**: Ja, där ser man så nedsjunken den siste talaren är.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 4.10 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 9 oktober.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Pehrsson-Bramstorp* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 43, angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering.

Herr **andre vice talmannen** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts nu avlämnade proposition nr 43, angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering, ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att förena sig med första kammaren i detta beslut.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Ett protokollsutdrag i ämnet justerades och avsändes till andra kammaren.

*Ang. tillämp-
ningen av lag-
stiftningen om
s. k. samvets-
ömma värn-
pliktiga.*

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet **Sköld**, som enligt vad på föredragningslistan angivits komme att vid detta sammanträde besvara herr Brandts interpellation angående tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr Brandt har — med utgångspunkt från ett visst fall, där behandlingen av en ansökan om att få överföras från vanlig värnpliktig till s. k. civilarbetare skulle ha tagit anmärkningsvärt lång tid i anspråk — till mig framställt vissa frågor *dels* angående orsaken till detta dröjsmål *dels ock* i allmänhet angående tillämpningen av 1925 års samvetsömlag sådan denna lyder efter de av årets lagtima riksdag beslutade ändringarna.

Vad beträffar det nämnda speciella fallet vill jag till en början meddela; att interpellantens uppgift, att Kungl. Maj:ts svar på den värnpliktiges framställning icke lämnats ännu vid interpellationens framställande den 21 september, icke är med verkligheten överensstämmande. Kungl. Maj:t har nämligen genom beslut den 30 augusti 1940 medgivit, att ifrågavarande värnpliktige må i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning. Genom generalorder, som utkom den 9 september 1940, beordrades han att tillsvidare fullgöra tjänst vid av domänstyrelsen anordnade arbeten. Beträffande det återopade fallet vill jag i avslutning härtil lämna ytterligare följande upplysningar. Den värnpliktige ifråga tillhör 1925 års klass och har fullgjort värnpliktstjänstgöring i linjetjänst vid infanteriet på vanligt sätt. Efter inkallelse till krigstjänstgöring inställde han sig den 22 maj 1940 vid vederbörligt förband. Han överlämnade där omedelbart en till Konungen ställd ansökan om befrielse från varje slag av tjänstgöring vid krigsmakten, emedan han hyste allvarliga, på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter däremot och därför icke komme att

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

taga del i någon sådan tjänstgöring. Han blev då omedelbart hemförlovad av vederbörande försvarsområdesbefälhavare. Denna åtgärd, vars överensstämmelse med gällande författningsbestämmelser kan starkt ifrågasättas, föranledde en protestskrivelse från samtidigt inkallade landstörmsmän. Mannen inkallades åter den 15 juli 1940 till tjänstgöring. Då han fortfarande vägrade att utföra något som helst arbete, även i militär sjukvård eller i handräckningstjänst, togs han i förvarsarrest och ställdes inför krigsrätt, där han för vägran att lyda förmäns i tjänsten givna befallning dömdes till 3 månaders fängelse. Ansökningen ifråga insändes tjänstevägen och inkom till försvarsdepartementet den 2 juli tillika med en mängd andra liknande ansökningar. Utredning rörande förevarande fall skedde därefter liksom i alla andra fall genom vederbörande militärpastor. Utredningen gav vid handen bland annat, att denne värnpliktige var medlem i en sammanslutning som kallar sig »Svenska krigstjänstvägrarförbundet», en omständighet som naturligen manade till särskild uppmärksamhet. Utredningen inkom till departementet den 17 augusti, varefter ärendet som sagt avgjordes den 30 augusti. Fallet kan icke, såsom interpellanten gör gällande, betraktas såsom representativt, utan får snarare anses utgöra ett särfall. Att Kungl. Maj:ts beslut i ärendet icke erhållits förrän efter det mannen ådömts fängelsestraff för sin lydnadsvägran är att beklaga, men det sammanhänger delvis med nödvändigheten att, på sätt också riksdagen vid propositionens behandling förutsatte, ägna ärenden av förevarande slag en sorgfällig prövning. Bestridas bör likväl ej att på grund av den allmänna belastningen av den militära förvaltningsapparaten detta liksom andra liknande ärenden icke blivit avgjort inom en tid, som kan anses skälig.

Jag vill därefter något uppehålla mig vid de förhållanden som bilda bakgrunden till den nu gällande lagstiftningen rörande samvetsömma värnpliktiga.

1925 års lag skilde och skiljer alltså mellan två huvudkategorier av samvetsömma värnpliktiga, nämligen s. k. vapenvägrare och s. k. civilarbetare. De sistnämnda fingo tidigare undantagslöst fullgöra sin värnpliktstjänstgöring vid arbeten utanför försvarsväsendet, medan de numera efter 1940 års lagändring kunna åläggas civilt arbete även inom försvarsväsendet. Under tidigare lugna förhållanden beredde civilarbetarnas sysselsättning ej svårigheter; antalet var jämförelsevis obetydligt, vilket väl delvis får tillskrivas den omständigheten, att de hade att fullgöra avsevärt längre tjänstgöring än övriga värnpliktiga av samma årsklass. I och med att värnpliktiga hösten 1939 inkallades till beredskapstjänst, bortföll delvis det avhållande momentet i den längre tjänstgöringen för de samvetsömma. En viss tveksamhet rådde också beträffande befogenheten att vid krig inkalla civilarbetarna jämlikt värnpliktslagen. Alla de värnpliktiga, som under årens lopp fullgjort värnplikt såsom civilarbetare, kunde icke rimligen inkallas till skogsarbeten och liknande. Följden härav blev, att de redan förut samvetsömma civilarbetarna ej inkallades alls, vilket onekligen medförde en frestelse för andra att söka övergå till samvetsömkategorien. Detta förhållande var uppenbarligen orimligt. Vid framläggandet av propositionen om ändringar i samvetsömlagen till 1940 års lagtima riksdag yttrade jag också — såsom interpellanten erinrar — »att det icke torde vara obilligt att av här ifrågavarande samvetsömma kräva den eftergiften, att de under rådande förhållanden ställa sig till förfogande även för civilt arbete inom försvarsväsendet». Med bifall till propositionen ändrades lagen därhän, att civilarbetare må sysselsättas inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning. Valrätt tillkommer icke den värnplik-

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

tige. Samtidigt undanröjdes tveksamheten om inkallelserätten genom ett förtydligande till lagen.

Jag hyser fortfarande den uppfattningen, åt vilken jag givit uttryck i propositionen, att den sinnesriktning hos de samvetsömma, som ansetts förhindra dem att över huvud verka inom försvarsväsendet, i ett för samhället brydsamt läge icke synes böra tillmätas den betydelse, att alla andra hänsyn måste helt vika. I den mån det utan eftersättande av det allmännas intressen kan ske, tvingas emellertid icke civilarbetare, som hysa samvetsbetänkligheter däremot, att arbeta inom försvarsväsendet, utan sysselsättas utanför detsamma. Interpellanten erinrar om att andra lagutskottet vid propositionens behandling sade sig förutsätta, »att i den mån man utan eftersättande av det allmännas intressen kan inom ramen av den föreslagna bestämmelsen taga hänsyn till samvetsbetänkligheter riktade mot försvarsväsendet såsom sådant, så ock sker». De fängelsedomar, om vilka interpellanten talar, stå emellertid i regel icke i sammanhang med den lagändring, andra lagutskottet avsett med sitt uttalande. De avse i de flesta fall sådana inskrivna värnpliktiga, vilka innan deras ansökning blivit prövad eller sedan den blivit avslagen vägrat att efterkomma förmäns i tjänsten givna befallning, alltså samma kategori som det av interpellanten återopade fallet. En bestämmelse i tillämpningsförfordningen medförde tidigare i praktiken, att en enkel anmälan av en inkallad värnpliktig att han hyste samvetsbetänkligheter medförde, att han hemförlovades. Detta innebar en uppenbar frestelse till missbruk, varför i den nya tillämpningsförfordningen föreskrives, att inskriven värnpliktig, som till Konungen ingivit samvetsömhetsansökan, skall intill dess Konungen prövat densamma i fråga om sin tjänstgöring och sina värnpliktsförhållanden i övrigt vara underkastad i allmänhet för värnpliktiga gällande bestämmelser. Anmälan härom gjordes också till riksdagen i propositionen om ändringar i samvetsömlagen. En följd av nämnda stadgande blir helt naturligt, att dessa värnpliktiga, om de under väntetiden förbryta sig mot krigslydnaden, ej kunna undgå straff därför. Att överhuvud sådana straff skola behöva förekomma i detta sammanhang är emellertid beklagligt. På grund därav har jag redan innan interpellationen framställdes föranstaltat om åtgärder, som torde undanröja fortsatta konflikter med lydnadsplikten. Värnpliktiga, som begära att få bli civilarbetare, sammanföras nämligen numera i avbidan på ansökningens prövning till särskilda arbetsläger, där de sysselsättas med rent civilt arbete.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att efter lagändringens ikraftträdande ansökan av inskriven värnpliktig att fullgöra tjänstgöring såsom samvetsöm må bifallas endast för särskilt fall och då synnerliga skäl därtill föreligga. Andra lagutskottet yttrade i anslutning till detta stadgande: »Enligt utskottets mening äro dessa ord ägnade att starkt understryka kravet på en särskild kritisk granskning av hithörande fall. Å ena sidan måste hänsyn tagas till det allmännas intressen, i synnerhet om den värnpliktige redan helt eller delvis undergått militär utbildning. Å andra sidan kan det icke vara utan betydelse för bedömandet, om övergången till samvetsömhets ågt rum sedan risk för landets indragande i en väpnad konflikt redan inträtt.» Det har, även i de fall då ansökningarna varit åtföljda av författningsenliga handlingar, visat sig synnerligen svårt att med ledning av endast dessa bilda sig en mera bestämd uppfattning om allvaret i vederbörandes samvetsbetänkligheter och framför allt att pröva, huruvida i förekommande fall synnerliga skäl till bifall kunna anses föreligga. Med hänsyn till bland annat svårigheten för den värnpliktige att själv förebbringa erforderlig utredning i nämnda hänseende har det emellertid ansetts obilligt att avslå ansökningarna allenast på den

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

grund, att av utredningen ej kan anses framgå, att sådana synnerliga skäl föreligga. Jag har fördenskull, såsom förut nämnts, föranstaltat om utredning ex officio av varje särskilt fall, som avser till tjänstgöring inkallad värnpliktig, vilken anmält samvetsbetänkligheter. För ändamålet hava de vid förbanden tjänstgörande militärpastorerna haft att avgiva utlåtande över ansökningarna. Dessa utredningar taga givetvis tid och denna omständighet har bidragit till att behandlingen av ärendena icke kunnat ske så snabbt, som förutsattes i förut omnämnda proposition till årets lagtima riksdag. Olägenheterna i detta avseende äro dock numera neutraliserade av nyss antydda åtgärder. Sedan Kungl. Maj:t prövat en ansökan och sökanden medgivits att bliva civilarbetare, överföres han till civilt arbete inom eller utom försvarsväsendet. Till dylikt arbete inkallas numera även personer, som fullgjort sin fredstjänstgöring som civilarbetare. Genom att samvetsbetänkligheterna på så sätt icke medföra fördel för de samvetsömma i jämförelse med andra inkallade, torde frestelse till missbruk kunna undanröjas.

Med det anförda anser jag mig hava besvarat interpellantens till mig framställda frågor. Jag vill blott tillägga, att spørsmålet om de samvetsömmas förhållande till landets försvar under nuvarande brydsamma situation medfört och alltjämt medför ett allvarligt problem, som icke enbart får betraktas från synpunkten av humanitet och åsiktsfrihet.

Herr Brandt: Herr talman! Jag ber att hjärtligt få tacka herr statsrådet för hans stora vänlighet att så utförligt besvara mina frågor, och alldeles särskilt tackar jag naturligtvis för de åtgärder, som han vidtagit för att mildra konsekvenserna av den ifrågavarande lagskärpningen. Jag tycker, om jag får säga det, att statsrådet Sköld har tagit mycket resonligt på dessa frågor och att han är värd, icke klander, utan i stället ett varmt erkännande.

Jag beklagar en formellt oriktig uppgift, som råkat inflyta i själva interpellationen, nämligen att Kungl. Maj:t icke skulle ha svarat på den ansökan, om vilken där är tal, vid den tidpunkt då interpellationen ingavs. Det har visat sig vara oriktigt. Jag var emellertid i god tro, och sökanden hade faktiskt vid nämnda tidpunkt icke erhållit besked om Kungl. Maj:ts beslut och generalordern av den 9 september — kanske har han ännu i dag icke fått något meddelande härom. Detta »misstag» spelar emellertid icke någon som helst roll, ty det förhåller sig utan tvivel så, som herr statsrådet också själv förklarade, att ansökan icke blivit avgjord inom en tid som kan anses skälig. Vi tyckte verkligen att det dröjde upprörande länge. Från herr statsrådets sida har dock uppenbarligen ingenting försummats. Däremot är det verkligen anmärkningsvärt, såsom framgår av interpellationssvaret, att den samvetsömmes ansökan, som ingavs till Konungen den 22 maj, först den 2 juli inkom till departementet. Här måste uppenbarligen föreligga någon försummelse. Emellertid är det sörjt för att det skall bli bättre för framtiden, och jag finner herr statsrådets svar på denna punkt fullt tillfredsställande.

Detsamma gäller också svaret på frågan, huruvida det kan anses vara i sin ordning att en samvetsömm, medan han väntar på Kungl. Maj:ts besked, skall kunna åläggas militär tjänstgöring och eventuellt lagföras för vägran samt dömas. Statsrådet har nu förklarat, att han icke finner detta vara i sin ordning, och han har, såsom nämnts, vidtagit åtgärder för att hindra sådant i fortsättningen. De samvetsömma sammanföras numera, omtalade han, till särskilda arbetsläger och få där utföra civilt arbete, medan de vänta på Kungl. Maj:ts beslut. Detta är ju riktigt, och man har anledning att vara herr statsrådet tacksam härför.

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

Den föreskrift i tillämpningsföreskriften, som herr statsrådet citerade, är följaktligen icke bra, utan i själva verket överflödig, den föreskrift nämligen, som gick ut på att den samvetsömmen i avvaktan på Kungl. Maj:ts svar skulle i sin tjänstgöring vara underkastad i allmänhet för värnpliktiga gällande bestämmelser. Det var med stöd av den föreskriften, som vederbörande officer på den samvetsömmes regemente ålade honom vanlig militärtjänstgöring, vilken han naturligtvis nekade att utföra.

Herr statsrådet har något berört bakgrunden till de nya bestämmelserna rörande de samvetsömma, och vi känna allesammans i kammaren till denna bakgrund. Det var naturligtvis alldeles oriktigt, att, medan andra inkallades till beredskapstjänst, de samvetsömma skulle gå fria, och det är icke alls underligt att i det fall, som jag omnämnt i min interpellation, de övriga landstormsmännen protesterade, när en samvetsöm värnpliktig skickades hem. Här måste naturligtvis en ändring ske, och den har ju också skett. Därmed kunde det också ha räckt, tycker jag. Men så kom i stället lagskärpningen, som innebär en kränkning av grundlagsbestämmelsen om samvetsfriheten och som faktiskt var ett steg tillbaka i jämförelse med bestämmelserna i 1925 års värnpliktslag. Ty civilarbetarna skulle för framtiden kunna åläggas civilt arbete även inom försvarsväsendet och följaktligen, om de vägrade, också kunna ådömas fängelsestraff. Såsom framgår av herr statsrådets svar och som jag också nämnt i min interpellation fick en samvetsöm tre månaders fängelse vid första lagföringen. Det är någonting alldeles barockt, men jag skall inte här uppehålla mig vid den saken.

Herr statsrådets uppfattning beträffande civilarbetarna är ju känd, och den är ytterligare omvittnad i dag. Statsrådet Sköld finner det icke obilligt att kräva den eftergiften, att civilarbetare under rådande förhållanden skola utföra civilt arbete även inom försvaret. Här vågar jag anse att herr statsrådet, som förvisso har en stark känsla för rätt och billighet, likväl tar miste. Ty för en människa med en principfast och allvarlig religiös övertygelse kan det ju icke komma i fråga att svika sitt samvete, allra minst under rådande brydsamma förhållanden. Herr statsrådet tryckte nämligen på, att under nu rådande förhållanden detta icke var ett obilligt krav. Jo, säger jag, just under rådande förhållanden är det naturligtvis som trofastheten och trosfastheten skall provas hos de samvetsömma. Och det var självklart att de vägrade, ty det är ju här icke fråga om simulanter eller om personer med plötsligt påkomna samvetsbetänkligheter. Jag erinrar mig en tidningsuppsats av Rickard Lindström, vari han med harm förklarade, att han icke hade någon respekt för plötsligt påkommen samvetsömhet, när det stundar onda tider. Nej, det är klart. Så fort man i ringaste mån kan vädra en simulation, är det uppenbart att man måste reagera. Men det är här inte alls fråga om denna kategori. Här är det fråga om allvarligt samvetsömma personer, personer som äro beredda att gå i fängelse, ja, beredda att ta vilket straff som helst hellre än att handla emot sitt samvete.

Det är icke värdigt det svenska rättsamhället att öva våld på de samvetsömma. Riksdagen lär icke heller ha den uppfattningen att så bör ske. Andra lagutskottet uttalade på sin tid i sitt betänkande, att man varit överens inom utskottet — jag understryker detta om enigheten — att det inte borde få inträffa sådana följder, att människor kunde hotas med fängelsestraff, därför att de nödgades följa sitt samvetes bud före en statlig förordning. Dessa ord, att de äro »nödgade av sitt samvete», må ha den konsekvensen, att man icke kan kalla det för billigt om man tvingar dem att i nu rådande tider handla emot sitt samvete. De följder, som andra lagutskottet absolut inte ville vara

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

med om, ha emellertid inträffat och inträffa fortfarande, såsom känt, i ett betydande antal fall. De militära myndigheterna ha nämligen icke delat lagutskottets uppfattning eller tagit någon hänsyn till den. Militärerna ha som bekant den uppfattningen, vilken tyvärr delas av en hel del korttänkta civila, att man ordentligt skall klämma åt personer, som ha ett sådant där konstigt samvete. Vi erinra oss det uttalande, som gjordes av överbefälhavaren eller av chefen för armén — jag minns nu inte vem det var — att när det gällde ansökningar till Kungl. Maj:t från inskrivna värnpliktiga, de som således fått sina samvetsbetänkligheter senare, t. ex. nu vid beredskapsinkallelserna, skulle dessa ansökningar utan vidare tillbakavisas — på enkel och vulgär svenska: man skulle strunta i dem. Det är ju en verklig knektanda, som riksdagen absolut inte vill kännas vid.

Statsrådet Sköld erinrade om ordalagen i författningen, att om det gällde efteranmälning av inskrivna värnpliktiga, skulle bifall endast lämnas »för särskilt fall och då synnerliga skäl därtill föreligga». Men om med detta uttryck »synnerliga skäl» menas något som helst annat än just allvarliga samvetsbetänkligheter, som äro styrkta, så måste ju bestämmelserna få till följd att ifrågavarande personer hotas med fängelsestraff, därför att de nödgas följa sitt samvetes bud. Sålunda måste just det inträffa, som andra lagutskottet förklarat att man var överens om att det icke fick inträffa! En så olämplig föreskrift som denna om »synnerliga skäl» borde aldrig ha fått inflyta. Jag tror inte heller att den kommer att tillämpas. Jag tror inte att statsrådet Sköld, när han är övertygad om att det föreligger verkliga samvetsbetänkligheter, vill att någon skall gå i fängelse för sin tro. Statsrådet har själv sagt, att när man ordnat så, att samvetsbetänkligheterna icke medföra fördelar för de samvetsömma i jämförelse med andra inkallade, så är frestelsen till missbruk undanröjd. Dessa ord tar jag fasta på. Då kan herr statsrådet icke heller med sin känsla för rätt och billighet i ett enda fall vilja hota en verkligt samvetsöm med fängelsestraff. När man sagt, att det verkligen låter sig göra att skilja undan kategorien simulanter, så återstå inga andra än de verkligt samvetsömma, och mot dem lär väl fängelsestraff icke vidare komma att tillgripas. Därför är den lagskärpning, som vidtogs i våras, av ondo, och jag tyckte mig mellan raderna i statsrådets svar kunna läsa, att han inte var så alldeles nöjd med händelsernas gång.

Jag vill tillägga, att denna lagskärpning också är ineffektiv, ty den förmår icke att tvinga en enda samvetsöm människa till underkastelse. Och om den verkligen förmådde att tvinga henne till underkastelse, vad skulle vi vinna därmed? Man kan ju säga, att straffet också har till uppgift att vara »androm till varnagel». Men jag vill påstå, att denna lagstiftning icke ens kan verka så, ty den skapar martyrer och lockar starka andar att vandra i deras efterföljd. Inför dessa fakta hjälper det rakt inte att säga, som dock herr statsrådet gjorde i slutet av sitt svar, att det allvarliga problemet om de samvetsömma icke enbart får betraktas från synpunkten av humanitet och åsiktsfrihet. Ty den skärpta lagstiftningen har ju uppenbarligen betraktat detta allvarliga problem från en annan synpunkt, och denna lagstiftning har visat sig vara förfelad. Herr statsrådets egna mycket tacknämliga åtgärder för att förhindra fängelse-domar visa ju också detta.

Kyrkofadern Augustinus skriver i sin bok om Gudsstaten dessa tunga och skickelsedigra ord: »Om rättfärdigheten saknas, så äro staterna ingenting annat än stora rövarband.» Vi veta mycket i den saken nu. Men *Sverige* är en rättsstat, vars domstolar döma, som det heter i domarreglerna, efter Guds och Sveriges lag, och en rättsstat måste underordna sig rättfärdigheten och där-

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

för också respektera just de utpräglade samvetsmänniskor, som göra allvar av orden »man måste mer lyda Gud än människor» och av det kända lutherordet »det är icke rådligt att handla mot sitt samvete».

Jag ber att än en gång få tacka statsrådet Sköld för hans kloka och resonliga ord och för hans goda åtgärder hittills. Jag hoppas att han skall fortsätta på den inslagna vägen och kanske också i sinom tid medverka till en återgång till en tidigare mera human lagstiftning med dess starkare respekt för samvetsfriheten.

Herr Lindblom: Herr talman! Jag avser icke att yttra mig i det speciella fallet, utan vill endast anföra några ord i allmänhet om det läge, som nu har inträtt. När den senast beslutade ändringen var före i riksdagen, tillät jag mig väcka en motion, vari jag anförde att man, därest avgörandet skulle komma att vila i de militära myndigheternas händer, kunde befara en hel rad av fängelsedomar och andra svårigheter för de samvetsömma. Det visar sig nu att jag fick rätt — tyvärr — i detta antagande. Utvecklingen har visat att man på det hållet har synnerligen svårt att riktigt sätta sig in i vad det här ändå egentligen är fråga om. Det kan ju tänkas att de militära myndigheterna också blivit något förbryllade av den tillämpningsföreskrift, som av Kungl. Maj:t utfärdades och som här redan åberopats. Den är ju av den beskaffenheten att man möjligen kan förstå, om de militära myndigheterna ansett sig kunna och böra ålägga de samvetsömma att tjänstgöra militärt i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut. Det förefaller dock envar ganska orimligt att tänka sig, att det skulle ha varit andemeningen i den beslutade lagen, att en samvetsöm i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i ärendet skulle tjänstgöra militärt och för den händelse Kungl. Maj:t skulle bifalla hans begäran först därefter tjänstgöra civilt. Frågan om samvetsbetänkligheter är ju icke en tidsfråga, som man så att säga kan avkoppla för någon tid och sedan taga tillbaka, utan det gäller ju här en principfråga.

Nu har en generalorder utfärdats, som tydligen åsyftar att vinna rättelse på hithörande område, och man får nu avvakta, hur utvecklingen kommer att gestalta sig.

Jag tillät mig också, då frågan senast var före i riksdagen, att anföra, att den beslutade lagen icke ovillkorligen måste föranleda förvecklingar. Om det fanns god vilja hos de militära myndigheterna, så borde det gå att tillämpa den utan att några friktioner skulle behöva uppstå. Det har visat sig att även detta var riktigt. Jag har hört mig för hos en del militära myndigheter, som förfarit mycket humant, och frågat, hur de kunnat handla som de gjort. De ha svarat att det icke erbjöd några svårigheter. Det finns nämligen så många möjligheter att överföra samvetsömma till olika slag av rent civil tjänstgöring, att de icke behövde tillgripa några hårda åtgärder. Men det är ju klart, att en militär myndighet kan ha en känsla av att de nya bestämmelserna i den senast antagna lagen skulle innebära, att man skall försöka få bort hela denna företeelse. Det har också förekommit att man framhållit för samvetsömma, som inkallats till förhör: »Det skall bli slut på de här dumheterna.» Och om man har en sådan inställning, är det uppenbart, att man inte gör så stora ansträngningar för att få det hela att löpa friktionsfritt.

Naturligtvis äro vi glada åt den ändring, som nu har inträtt genom den nyss nämnda generalordern. Men nu uppstår det två frågor, som ännu icke äro klarlagda, nämligen dels frågan om hur det skall förfaras med dem, som redan äro dömda, dels frågan om hur man skall förfara med de personer, som

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

för den tid, då de avvaktat Kungl. Maj:ts svar, ålagts att utbetala ersättning för kost och logi på den förläggning, där de vistats.

Vad beträffar frågan om dem, som redan ha dömts, synes det mig, som om man här skulle ha velat framhålla, att en sådan tolkning av den återopade tillämpningsföreskriften skulle vara oriktig, och att alltså de domar, som ha fällts på grund av den värnpliktiges vägran att utföra militär tjänstgöring i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut, äro oriktiga. Man kan då fråga sig, hur man skall förfara med det kanske bortfåt ett hundratal samvetsömma, som redan ha fått sin dom på grund av denna oriktiga tolkning. Skola dessa gå nådevägen? Eller kan man förvänta att man från regeringens sida kan tänka sig något amnestiförfarande? Eller vad skall annars ske?

Vad sedan beträffar den andra frågan, är den ju onekligen åtskilligt frapperande. Det gäller alltså här de värnpliktiga, som inkallats till en viss förläggning och som, sedan man fått reda på att de inlämnat ansökning om civil tjänstgöring, icke få sig tilldelad någon tjänstgöring alls, men som sedan bli ålagda att betala kost och logi för den tid de vistats på förläggningen. Man måste fråga sig, huruvida detta kan vara i överensstämmelse med gällande lag eller i varje fall om det kan anses rimligt.

När det sedan gäller frågan om vederhäftigheten hos dem, som söka befrielse, är ju detta en svår fråga. Uppenbarligen är det inte alltid lätt att här träffa ett riktigt avgörande. Ytterst kommer det endast an på huruvida den värnpliktige är en verkligt allvarlig samvetsöm. Kan man påvisa att han inte är det, så skall lagen naturligtvis inte ha någon tillämpning på honom. Lagen avser endast ärliga samvetsömma. Det är givet att vi icke på något sätt vilja plädera för simulation. Tvärtom — vi vilja att endast sådana, som äro verkligt samvetsömma, skola bli behandlade efter denna lag. Om nu en värnpliktig är allmänt känd som en ärlig och samvetsgrann människa och man får fullt tillförlitliga och tillräckligt upplysande intyg därom från i orten väl kända och aktade personer, men vederbörande myndighet ändå avslår hans begäran utan att kunna påvisa någon omständighet som ger vid handen att sökanden icke hyser verkliga samvetsbetänkligheter, då har ju denna myndighet de facto upphävt lagen. Regeringen och riksdagen ha icke velat upphäva lagen, men en enskild inskrivningsrevision eller måhända en krigsrätt kan utan vidare sätta den ur funktion efter eget godtycke. Mot inskrivningsrevisionens beslut har den sökande ingen besvär rätt, och han har följaktligen icke möjlighet att få rättelse, ifall ett fel blivit begånget.

Det synes mig att man måste, hur man än vänder på denna sak, fästa betydligt större avseende vid det material, som den värnpliktige förebringat från personer i hemorten, än vid en eventuell, mer eller mindre fyndig diskussion och ett spetsigt förhör, som kan hållas med den värnpliktige vid något tillfälle. Ty en samvetsöm värnpliktig kan ha en fullt ärlig övertygelse utan att han ovillkorligen behöver vara i stånd att svara på alla de olika frågor, som framställas till honom. Vi äro fullt medvetna om att de militära myndigheterna kunna ha åtskilliga svårigheter i detta avseende, men vi äro också övertygade om att med god vilja borde det gå att ordna denna sak, så att vad som har förekommit den senaste tiden icke vidare skall upprepas.

Till slut vill jag säga ett ord beträffande vissa samvetsömma, som enligt till mig ingången uppgift under olika förevändningar skulle ha vägrat att åtaga sig ens civilt arbete. Jag vill för min personliga del säga, att detta kan jag icke ta i försvar. Jag har under överläggningar i frågan uttalat, att det är tillräckligt med den utväg som finnes, nämligen att de samvetsömma skola kunna få ett civilt arbete, som det är möjligt för dem att antaga, och att

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

ingenting vinnes med att spetsa till saken ännu värre. Det tillkommer, synes det mig, oss som företräda de samvetsömmas sak att på allt sätt söka övertyga de personer av ifrågavarande kategori, som vi komma i beröring med, om att de å sin sida måste ådagalägga lojalitet och förståelse, för att lagen skall kunna tillämpas så friktionsfritt som möjligt.

Herr Norman: Herr talman! Då jag är ordförande i det utskott, som behandlade frågan om den lagändring, vars konsekvenser man sedan diskuterat, ha en hel del personer vänt sig till mig med sina bekymmer i denna sak. Det är människor som själva ha drabbats av de här relaterade svårigheterna och blivit ådömda fängelsestraff samt även avtjänat desamma, det är människor som haft ett allmänt ideellt och humanitärt intresse för detta spörsmål, men det är också människor som icke alls ha någon personlig förståelse för vapenvägran i och för sig men som varit oroliga för att de konsekvenser som framträtt skulle menligt inverka på vårt försvarsväsen.

Nu ligger det ju så till, att de fängelsedomar som ha blivit fälda inte haft något alldeles direkt sammanhang med själva lagändringen. Det gäller ju i det stora hela, skulle jag tro, värnpliktiga vilka ha fullgjort sin rekrytutbildning såsom vapenföra men som sedermera ha kommit till en förändrad uppfattning och nu vid inställelsen ha vägrat att taga någon som helst befattning med försvarsväsendet. Efter vad jag kan förstå beröras dessa, såsom herr statsrådet framhöll, icke direkt av andra lagutskottets uttalande rörande tillämpningen av den ändrade lagbestämmelsen. Vad utskottet avsåg var ju förfarandet efter det att vederbörande blivit förklarade berättigade att utföra civilt arbete, men de personer det här gäller ha icke fått den frågan avgjord, när de blivit dömda till fängelsestraff.

Det var med särskild glädje som jag tog del av herr statsrådets meddelande, att det hädanefter skall tillämpas ett humanare förfarande än det som hittills har praktiserats på grundval av den kungörelse som utfärdades i samband med att lagen trädde i kraft. Det förefaller mig, som om det hädanefter icke skulle behöva uppstå sådana för enskilda personer och deras samveten ledsamma konsekvenser, som under den hittillsvarande tillämpningen ha drabbat ett rätt stort antal ärliga människor här i landet. Det är kanske alldeles riktigt, som herr statsrådet sade, att i ett kritiskt läge som det nuvarande kan man inte enbart anlägga humanitära synpunkter vid bedömningen av detta spörsmål. Tyvärr är det kanske så. Men om man icke kan enbart anlägga humanitära synpunkter, så tror jag att det skall vara av stort värde, om man likväl icke bortser ifrån de humanitära synpunkterna. Såsom jag uppfattade herr statsrådet, är det icke heller hans önskan att så skall ske, utan tvärtom har det ju nu vidtagits en ändring rörande tillämpningen, så att icke vederbörande under den tid som förflyter, innan Kungl. Maj:ts beslut föreligger, drabbas av samma påföljder som förut. Jag tror därför, att man med tillförsikt kan avvakta, hur det kommer att gestalta sig i fortsättningen.

Jag tror fortfarande, att lagen efter den ändring som genomfördes i våras gör det möjligt att i så hög grad beakta de humanitära synpunkterna, att det icke behöver uppstå så vådliga konsekvenser för ärligt samvetsömma människor, som många befara, och med de ändrade grunderna i fråga om tillämpningen i de fall, då man har att avvakta ett avgörande från Kungl. Maj:ts sida, torde det icke bli något upprepande av sådana episoder, som förekommit under den gångna tiden. Enligt min mening torde alltså den oro, som i vida kretsar gjort sig gällande, i verkligheten komma att härefter visa sig icke vara berättigad.

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag har begärt ordet för att lämna några upplysningar i anledning av herr Lindbloms anförande.

Jag vill då först meddela, att frågan, huruvida åtgärder borde vidtagas för amnesti beträffande sådana samvetsömma, som dömts till fängelsestraff på grund av sin vägran att lyda förmans i tjänsten givna befallning, redan har prövats. Med hänsyn till de kortvariga fängelsestraff, det här är fråga om, och den omständigheten att åtskilliga, kanske de allra flesta, redan ha avtjänat straffet, kommo jag och justitieministern efter överläggning till den uppfattningen, att vägen över amnesti icke var praktiskt framkomlig, och den kommer således icke heller att från regeringens sida ifrågasättas.

Den upplysning, som lämnades här om att värnpliktiga skulle ha avkrävts ersättning för kost och logi, är för mig en nyhet. Jag visste icke något om detta tidigare, och jag vill endast meddela, att den saken kommer att undersökas. Har det begåtts några fel, så skola de bli rättade.

För det tredje skulle jag vilja här säga, att vid de mycket omfattande undersökningar, som numera vidtagits, har det nog visat sig, att antalet simulanter i egentlig mening är ytterligt ringa och att man i allmänhet får räkna med att den stora massan av värnpliktiga, som anmäla samvetsömhet, är i god tro och att deras uppfattning bygger på en ärlig övertygelse. Däremot ha vi också gjort den erfarenheten, att de intyg, varmed dessa samvetsömma utrustas, ofta icke bära en vederhäftig prägel. De äro understundom av en sådan beskaffenhet, att man mycket väl kan förstå inskrivningsrevisioner som vägra att på grundval av dessa intyg bifalla ansökningar. Det är därför, som Kungl. Maj:t har funnit det nödvändigt att beträffande sådana mål vidtaga särskilda undersökningar och prövningar av materialet. Avsikten är, att vi så småningom skola komma fram till en ordning, varigenom inskrivningsrevisionerna skola få ett bättre och hållfastare material att döma efter än det som hittills har förelegat.

Herr **Lindhagen**: Herr talman! Jag har i gångna tider haft åtskilligt att skaffa med denna lagstiftning, både som motionär, debattör, petitionär och skriftställare.

Interpellanten erinrade oss, att domareden bjuder — det var ett av de högtidligaste ögonblicken i mitt liv — att *döma efter Guds och Sveriges lag*. Guds oskrivna lag, som således sättes först, är effektivast inskriven i alla människors samveten — den egenskap som gör att de stå över djuren. Och vad föreskriver Guds lag även skriftligt just på detta område? Vi få lära oss det redan som skolpojkar. »*Du skall icke dräpa*», står det i ett av de tio budorden. Regeringsformen bjuder också att Konungen ej må någons samvete tvinga eller tvinga låta. Punkt och slut — under alla förhållanden!

Detta är alltså Guds lag och det är även stadgat, att vi främst skola döma efter Guds lag. Mången som av samvetsnöd ej vill skjuta ned en stackars medmänniska på andra sidan eldlinjen söker värn för en sådan livsföring även i förenämnda författningar.

Vad är för övrigt hela krigsväsendet annat än ett tvång för människor att lägga bort sina samveten? Vad är det för fasoner, att hemmasittare i de olika länderna själlöst och med lätt sinne kalla ut ungdomen till eldlinjerna för att förgås där och handla emot Guds lag! Den som står på andra sidan behandlas på precis samma sätt av sitt lands hemmasittare. Han är tvångsmobiliserad och måste vid äventyr av straff — större straff i vissa andra länder än vad det svenska styrelsesättet hitintills bestått oss med —

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

skjuta till döds en sådan där stackare, skapa krymplingar, göra hans familj olycklig, hans moder kanske vansinnig och så vidare.

Egentligen är det så, att alla människors samveten tala emot att gå ut i krigets eldlinjer, det mest barbariska och gudlösa, som finnes. Att de måste göra det beror på styrelsesätten i världen. Det är främst stormakterna, som ha skulden, och närmaste anledningen är att de äro för stora. Under sådana förhållanden ha vi rättighet och i all synnerhet plikt att vända oss mot alla stormakter just i dessa dagar. Vi småstater böra icke tolerera i tysthet dessa eviga stormaktskrig. Såsom andliga stormakter måste vi väl någon gång tala till dem om Guds lag, som de själva anse, att de bekänna sig till, om freden och en internationell rättsordnings tillblivelse. Men numera får man här i landet inte göra det heller. Man får inte ens interpellera och motionera om fredens idé, ty då anses man nästan höra till den femte kolonnen, till de »fäderneslandslösa» såsom det kallas.

Saken är således den, att vi tvingas att tillägna oss s. k. rymliga samveten allihop. Guds lag talar till våra samveten, men här få vi strafflagar över oss, och det gäller bara att tvinga människorna att tillägna sig rymliga samveten, att gå emot Guds lag och sitt eget samvete. Man bör väl då inte förundra sig och förfasa sig över att det finns personer som följa Sveriges lag efter ordalagen även om det gäller försvarskrig. Att vi nu också skärpt straffet är endast ett symptom på gudlösheten i den tid, i vilken vi leva.

I verkligheten behövas dessa strafflagsingripanden knappast. Krigsministern sade ju även att »simulation» förekommer föga. Ministern meddelade också att de intyg åter, som vederbörande åläggas att anskaffa, kunna vara av tvivelaktig beskaffenhet vilket nog också är förhållandet. Men å andra sidan kan samhället icke heller bevisa, att en person, som bygger sin vägran på samvetsbetänkligheter, är i själva verket tillräckligt samvetslös, så att han bör åtaga sig att skjuta ned medmänniskor på andra sidan av eldlinjerna.

Jag menar således, herr talman, att landet bör upphäva den sista lagskärpningen. De som äro med vid nästa riksdag få sköta om detta. Herr Lindblom ber jag taga sig an den saken, så att det till början sättes stopp för upphörliga skärpningar av vår ifrågavarande gudsfiendliga lagstiftning.

Man kan också begära att vederbörande myndigheter icke äro obarmhärtiga och visa ett fientligt åskådningssätt gentemot de samvetsömma, som också herr Lindblom anförde.

Militärerna måste dock på grund av sitt yrke vara tämligen obevekliga i detta fall. När man ålagt dem att kämpa med svärd för fäderneslandet mot andra, som enligt sin uppfattning också kämpa för fäderneslandet, måste de kräva konsekvens. Därför måste man fritaga dem från prövningsrätten, ty det är synd om dem, när de måste påtvingas en sådan prövning.

Däremot synes det mig, att civila, som t. ex. landshövdingen i Härnösand, inte behöva anse sig kallade blanda sig i detta med en privat pinlig rättegång. Det bör undersökas, om inte landshövdingen har överskridit sin befogenhet genom att särskilt lägga vikt vid att övertyga vederbörande om att de i själva verket äro samvetslösa, då de tro sig vara samvetsömma. Det skall väl vara gränser också för vad myndigheterna ta sig till. Min vän Engberg, som nu skall sitta på den här platsen, har också varit emot mina förslag till främjande av världsfreden. Han hör till dem som mest i riksdagen främst vänt sig mot riksdagens behandling med nationernas självbestämmanderätt, ja även då det gällt de åländska upplandsbönderna, samt mot ett neutralt världsspråk vid sidan av de röriga och hatfulla nationalspråken. Han hör

Ang. tillämpningen av lagstiftningen om s. k. samvetsömma värnpliktiga
(Forts.)

själv alltså till de mest gudlösa i kampen för en internationell rättsordning och dess förutsättningar. Men han är en hygglig karl i själva verket, och därför säger jag bara: »Var snäll och gör inte om det där en gång till!»

Och därmed, herr talman, så sätter jag mig!

Herr **Undén**: Jag skall inte blanda mig i den speciella fråga, som närmast varit föremål för diskussionen mellan interpellanten och statsrådet. Jag vill endast i förbigående säga, att den nuvarande svenska lagen är ett uttryck för den svenska statens generositet mot den egendomliga grupp av samveten, som det här gäller. Jag tror att den svenska lagen i detta avseende kanske går längre än lagstiftningen i något annat land. Men det finns ju vissa kategorier av samveten, som inte kunna till det yttersta respekteras från statens sida. Enligt vad jag har erfarit fick en av de samvetsömma, som underkastades den enligt min mening mycket nyttiga prövningen av landshövdingen i Härnösand, tillfälle att bekänna, att hans samvete var känsligare än de andras — det förbjöd honom också att betala skatt! Han ansåg det vara omoraliskt att fattiga skulle avkrävas skatt. Jag undrar, om den ärade interpellanten anser att den svenska staten är ett rövarband, om den använder tvångsmedel mot en sådan samvetsöm.

Men kanske interpellanten också inom sitt eget verksamhetsområde kommit i beröring med en viss grupp av samvetsömma. Det finns ju föräldrar som till följd av bristande förtroende för en lärare, t. ex. därför att de anse att han är gudlös eller att han i varje fall icke är renlärig, vägra att skicka sina barn till skolan och etablera skolstrejk. Jag undrar, om folkskoleinspektören Brandt respekterar dessa samveten eller om han använder legala tvångsmedel för att hindra barnen att växa upp i fullkomlig samvetsfrihet. Jag vill strax säga, att för egen del anser jag att han gör rätt, om han använder legala tvångsmedel.

Herr **Brandt**: Jag vill inte förlänga debatten, men svarar på herr Undéns fråga, att jag inte betraktar svenska staten som en rövarstat, därför att den tvingar människor att betala skatt. I denna kammare har en gång en man, talmannen greve Hamilton, sagt: »Det finns situationer, då mitt samvete inte tillåter mig att respektera andras samveten.» Jag vet att det finns dylika plikt-konflikter. Men jag vill göra en bestämd skillnad mellan de fall, som herr Undén berörde, och dem, som här äro föremål för diskussion: å ena sidan en allvarlig religiös övertygelse rörande bruk av vapen, och å andra sidan vägran att betala skatt, att sända barnen i skolan eller dylikt. Jag erkänner att det finns stora vanskligheter, när man vill fälla en rättvis dom, och det är alldeles givet att samtidigt som man måste respektera folks samveten, måste man också undersöka, hur det är ställt med deras kunskap. Vi veta, att föräldrar av oförstånd och själviskhet kunna vilja hindra sina barn att gå i skolan och stundom förebära ideella skäl för sin ståndpunkt. Jag påstår att de äro simulanter. Att någon människa av allvarliga samvetsskäl skulle vilja förhindra barn att inhämta kunskap, har jag svårt att tänka mig. Men jag kan tänka mig sådana fall som att en far eller mor, som har den bestämda uppfattningen att barnens lärare är »gudlös» eller sprider irrläror, kan komma i samvetesnöd genom barnens skolgång, och jag är icke heller hågad att anbefalla fängelsestraff mot sådana föräldrar. Men jag vill sätta in all kraft på att upplysa deras dunkla samveten, om de visa sig trångbröstad. I det här landet har emellertid ännu ingen treds-kande barnafader kastats i fängelse. Men i sommar har ett hundratal samvetsömma värnpliktiga dömts till fängelse.

Ang. införande
av höger-
trafik.

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **Andersson**, som enligt å föredragningslistan gjord anteckning komme att vid detta sammanträde besvara herr Lindhagens interpellation angående omedelbart införande av enkelriktad högertrafik på landets vägar m. m. och nu yttrade: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har dess ledamot herr Lindhagen till cheferna för social- och kommunikationsdepartementen riktat följande frågor:

1:o. Kan det förväntas från regeringen ett påskyndande snarast möjligt av ett förslag om omedelbart införande till sist även i Sverige av enkelriktad högertrafik på landets vägar såsom ett fjät bland andra mot en internationell rättsordning?

2:o. Håller ej regeringen före, att denna reform såsom tillika i sin mån ett bidrag till avhjälpande av den i följd av kriget alltmera hotande arbetslösheten i landet bör helst föreläggas redan 1940 års urtima riksdag, som samman kallats icke minst för ett sådant ändamål?

Efter samråd med chefen för socialdepartementet får jag meddela följande:

I skrivelse den 18 april 1939, nr 170, anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allsidig utredning rörande lämpligheten av att i vårt land genomföra högertrafik och för riksdagen framlägga de förslag, till vilka utredningen kunde föranleda. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade min företrädare i ämbetet den 26 augusti 1939 fem sakkunniga för att utreda ifrågasvarande spörsmål. De sakkunniga ha antagit benämningen 1939 års högertrafikkommitté.

Kommittén har under den gångna tiden huvudsakligen varit sysselsatt med att verkställa utredning rörande de med en övergång till högertrafik förenade kostnaderna. Därvid ha införskaflandet och bearbetningen av uppgifter om de arbeten, som för den ifrågasatta trafikomläggningen äro erforderliga beträffande landets omnibusar, varit synnerligen tidskrävande. Kommitténs arbete har emellertid nu fortskridit så långt, att kommittén har för avsikt att före innevarande kalenderårs utgång avgiva betänkande i ämnet.

Innan förberörda utredning är slutförd, anser jag mig icke böra taga ställning till frågorna vare sig huruvida en omläggning till högertrafik överhuvud bör äga rum eller om tidpunkten och sättet för dess genomförande.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag vill inte gärna förolämpa statsrådet med att, som interpellanter ha tagit sig till med att göra och även jag i överilning någon gång gjort, nämligen med att tacka honom för att han svarat på en beviljad interpellation.

Det ligger i interpellationsinstitutets väsen, att det är en skyldighet för ett statsråd att svara. Om jag vore statsråd, skulle det aldrig kunna falla mig in att inte svara på en beviljad interpellation. Det är ju en synd mot den parlamentariska demokratiens helige ande, och en synd mot den helige ande är den största synden. I en nedruttnande värld har det emellertid på senare tider blivit en växande praxis, att statsråd nonchalant låta bli att svara på interpellationer och till och med fullkomligt göra en konst i de givna bestämmelser och överenskommelser därom, att sådant skall anmälas, men då nu statsrådet icke följer en sådan praxis, vill jag tacka statsrådet för att han verkligen har svarat.

Vad själva saken beträffar, är det försvarligt att statsrådet från sin synpunkt ej kunnat nu komma till ett annat resultat än han har gjort. Men jag får ändå säga, då statsrådet inte ansåg sig i avvaktan på kommittéutlåtandet böra taga ställning till frågan, huruvida en omläggning till högertrafik överhuvud taget böra äga rum, att den saken är väl dock i alla fall ganska klar. Om jag varit i statsrådets kläder, skulle jag genast kunna säga, att vi skola väl

Ang. införande av högertrafik. (Forts.)

inte här som i andra avseenden bli det sista landet i Europa, ja till och med finna det förnämligt att stå kvar ensamma i så lysande efterblivenhet. När riksdagen med stora majoriteter uttalade sig för att vi skola införa en sådan samtrafik med det övriga Europa, väckte ju detta stor glädje inom våra grannländer, Danmark, Norge och Finland, att vi kunde få åtminstone ett sådant nordiskt samförstånd. Här gäller ju att göra någonting även för nordismen.

Jag har tillspetsat frågan så som skett, därför att det har sagts mig under hand, att kommunikationsministern för sin personliga del redan nu lär vara ganska ogynnsamt inställd mot denna förändring. Det var därför jag ville fråga honom: om det är så, är han väl beredd att säga det också.

Vad angår tidpunkten och sättet för genomförandet, är klart, att det inte kan bestämmas i dag, utan beror på kommitténs resultat. Men kom ihåg i alla fall, att vi här äro de sista i Europa, fränsett det konservativa England, som ju inte rättar sig efter den övriga världen vare sig i fråga om mått, mål eller vikt.

Det enda hinder, som nu skulle kunna resa sig, är således, att företaget skulle bli för dyrt. Men jag vill påpeka, att alla andra länder, som gjort denna förändring, ha gått i land med kostnaderna.

Vad jag verkligen mest fruktar skall stå i vägen för interpellationens syfte är dess antydan att genomförandet av denna samorganisation mellan länderna skulle bli ett fjät bland andra mot en internationell rättsordning. Och det veta vi, att om man väcker motioner eller framställer interpellationer om en internationell rättsordning, då är som sagt den upprustande och krigsberedda nationen i Sverige färdig att säga: Sådana oförnuftigheter få inte komma i fråga! Det kan till äventyrs väcka ond blod, att denna reform skulle kunna verka som ett fjät mot en så i högsta grad uti vår värld föraktad sak som en internationell rättsordning.

Det letas nu också efter arbetstillfällen med anledning av den tilltagande arbetslösheten. Genom den här ifrågasatta omläggningen till högertrafik liksom för vårt framstormande mot det befästa fattighuset skapas arbetstillfällen på de flesta platser i hela landet på en gång utan att man behöver leta med ljus och lykta i alla skrymslen.

Herr talman! Jag hoppas nu, att riksdagen åtminstone i denna internationella fråga har att emotse något gehör för sin redan uttalade mening. Om vi bara gå och uppbära våra riksdagsarvoden och ha föga att säga till om, kan lika gärna införas diktatur först som sist. Det blir dessutom billigare och tidsbesparande.

Föredrogos ånyo första särskilda utskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående återbetalning av tull för viss spritinförsel m. m.; och

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskild portoavgift för debetsedelsförsändelser.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av andra särskilda utskottets utlåtande nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder för bekämpandet av tuberkulos hos nötkreatur, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmäldes och godkändes första särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående återbetalning av tull för viss spritinförsel m. m.; och

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskild portoavgift för debetsedelsförsändelser.

Anmäldes och godkändes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 42, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder för bekämpandet av tuberkulos hos nötkreatur.

Föredrogs och bordlades på begäran Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 43.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12.10 på dagen.

In fidem

G. H. Berggren.
